

DUŠKO DIMITRIJEVIĆ

SEDAM DECENIJA MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE UJEDINJENIH NACIJA

PROLEGOMENA

Još u toku Drugog svetskog rata, države savezničke koalicije, a posle i članice Ujedinjenih nacija postigle su saglasnost o ustanovljavanju jednog međunarodnog suda koji je, *inter alia*, trebalo da bude nadležan da rešava sporove između država. Nastavljajući se na tradiciju Stalnog međunarodnog suda pravde koji je delovao u okviru Društva naroda između dva svetska rata, novoosnovani Međunarodni sud pravde produžio je da postupa kao nezavisno sudsko telo i kao jedan od glavnih organa nove svetske organizacije.¹ Ideja o njegovom formiranju

Dr Duško Dimitrijević, naučni savetnik, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd. Rad predstavlja deo naučnog projekta Instituta za međunarodnu politiku i privredu: "Srbija u savremenim međunarodnim odnosima – strateški pravci razvoja i učvršćivanja položaja Srbije u međunarodnim integrativnim procesima – spoljnopolitički, međunarodni ekonomski, pravni i bezbednosni aspekti", finansiranog od strane Ministarstva, prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Vlade Republike Srbije (evidencioni broj: 179029).

¹ Na osnovu člana 14. Pakta Društva naroda, Savet Društva naroda preuzeo je odgovornost da formuliše plan za osnivanje Stalnog suda međunarodne pravde. Početkom 1920. godine, Savet je imenovao jedan savetodavni komitet pravnika na čijem je čelu bio čuveni baron Descamps, sa zadatkom da izradi nacrt Statuta Suda. Nacrt Statuta prihvaćen je na Skupštini Društva naroda 13. decembra 1920. godine, a stupio je na snagu u septembru naredne godine po deponovanju ratifikacionih instrumenata većine članova Društva naroda. Sud je otpočeo je sa radom u Palati mira u Hagu, u februaru 1922. godine, pošto je pre toga izvršen izbor sudija (11 redovnih sudija i 6 zamenika, među kojima je zanimljivo, bio i jedan naš državljanin – Mihajlo Jovanović, predsednik Kasacionog suda u Beogradu). Videti: Đura Popović, *Liga naroda, njen postanak, uređenje i rad*, Srpska književna za-

potekla je još tokom ratnih dešavanja od strane neformalnog među-savezničkog komiteta osnovanog da raspravlja o pitanjima budućeg statusa Stalnog suda međunarodne pravde.² Na konferenciji stručnjaka savezničkih sila održanoj u Damberton Ouksu od 21. avgusta do 7. oktobra 1944. godine, iznet je predlog da se u Glavu VII nacrta Povelje Ujedinjenih nacija unese odredba po kojoj bi međunarodni sud bio jedan od njenih glavnih organa. Takođe, predloženo je i da Međunarodni sud treba da se konstituiše i da funkcioniše u skladu sa Statutom koji bi bio priložen Povelji, a da članstvo u novoj svetskoj organizaciji i Sudu treba da bude identično.³ Iako su na osnivačkoj konferenciji Ujedinjenih nacija, održanoj od 25. aprila do 26. juna 1945. godine u San Francisku, provejavala različita stanovišta o formiranju novog Međunarodnog suda, ipak je odlučeno da se taj sud osnuje kao “glavni pravosudni organ“ nove svetske organizacije sa Statutom kao integralnim delom Povelje.⁴ Povelja Ujedinjenih nacija zajedno sa Statu-

druga, Beograd, 1930, str. 110-111. Iako je Stalni sud međunarodne pravde funkcionano bio vezan za Društvo naroda, i da su Skupština i Savet Društva naroda povremeno učestvovali u izboru sudija, Sud formalno nije bio u njegovom sastavu kao što ni njegov Statut nije predstavljao sastavni deo njegovog Pakta. Sud je likvidiran nakon što je Skupština Društva naroda usvojila odluku o njegovom raspuštanju 18. aprila 1946. godine i sporazum o ustupanju arhive i imovine novom Međunarodnom sudu pravde. Videti: Juraj Andrassy, *Međunarodno pravosuđe*, Izdavački zavod Jugoslovenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1948, str. 37; Hugh McKinnon-Wood, “The Dissolution of the League of Nations”, *British Yearbook of International Law*, 1946, vol. 23, pp. 312, etc.

² Međusaveznički komitet delovao je nezavisno od vlada koje su predložile njegovo osnivanje (vlade Kanade, Belgije, Čehoslovačke, Luksemburga, Grčke, Poljske, Francuske, Norveške i Novog Zelanda), između 1943. i 1944. godine. Komitet je izneo mišljenje da bez obzira da li će biti osnovan novi sud ili će biti zadržan dotadašnji Stalni međunarodni sud pravde, nije poželjno da to pravosudno telo bude povezano sa novom svetskom organizacijom na način kako je Stalni međunarodni sud pravde bio kvazi-organizaciono povezan sa Društvom naroda. Takođe, prema shvatanju Komiteta ovaj pravosudni organ bi morao biti konstituisan na trajnoj bazi koja bi mu omogućila da ostane van uticaja promena koje bi mogle zadestiti tu novu svetsku organizaciju. Sud i nova univerzalna organizacija ne bi mogle funkcionisati na zadovoljavajući način osim ako članstvo u ove dve institucije ne bi bilo praktično identično. Videti: Manley O. Hudson, “The Succession of the International Court of Justice to the Permanent Court of International Justice”, *American Journal of International Law*, no. 51, 1957, p. 570.

³ Manley O. Hudson, “The Twenty-Third Year of the Permanent Court of International Justice, and its Future”, *American Journal of International Law*, no. 39, 1945, pp. 3, etc; Robert C. Hilderband, *Dumbarton Oaks: The Origins of the United Nations and the Search for Postwar Security*, University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1990, pp. 116, etc.

⁴ Ruth B. Russel, *A History of United Nations Charter: The Role of the United States, 1940-1945*, Brookings Institutions, London, 1958, pp. 879, etc. Kako 13 država učesnica na konferenciji nisu bile potpisnice Statuta Stalnog suda međunarodne pravde (uključujući Sovjetski Savez i Sjedinjene Američke Države), a 16 država koje su potpisale ovaj Statut nije uzelo učešće u radu konferencije, odlučeno je da se konstituiše novi međunarodni sud. Nneposredno pre konferencije u San Francisku formiran je Odbor pravnika kome je poverena izrada nacrta Statuta novog međunarod-

tom Međunarodnog suda pravde usvojena je 26. juna 1945. godine, a oba pravna instrumenta stupila su na snagu 24. oktobra 1945. godine. Konačno, nakon izbora sudija u februaru 1946. godine, Međunarodni sud pravde započeo je sa radom 18. aprila 1946. godine. Ustrojstvo Međunarodnog suda pravde odnosno pravni osnov za njegovo osnivanje i pravni status regulisani su Glavom XIV Povelje. Prema odredbi člana 92. Povelje, Sud "postupa u skladu sa priloženim Statutom koji je zasnovan na Statutu Stalnog suda međunarodne pravde i čini sastavni deo ove Povelje".⁵ Pomenuto normativno povezivanje Statuta Međunarodnog suda pravde sa Statutom Stalnog suda međunarodne pravde ne ukazuje na institucionalnu i pravnu sukcesiju, već na funkcionalni kontinuitet između ova dva pravosudna organa kojom su sa Stalnog suda međunarodne pravde na Međunarodni sud pravde, prešla određena prava u pogledu nadležnosti, jurisprudencije, organizacione strukture, sistematizacije, i dr. U tom smislu, uprkos institucionalnim razlikama između Stalnog suda međunarodne pravde i Međunarodnog suda pravde, Statut ovog potonjeg predviđa u odredbi člana 36. stav 5. da: "Izjave date po članu 36. Statuta Stalnog suda međunarodne pravde, a koje su još na snazi, smatraju se, među stranama ovog Statuta, kao prihvatanje obavezne nadležnosti Međunarodnog suda do isteka roka njihovog trajanja i saglasno njihovim odredbama". Pored toga, odredba člana 37. Statuta Međunarodnog suda pravde eksplicito propisuje i da: "Kad god se nekim važećim ugovorom ili konvencijom predviđa iznošenje nekog pitanja pred sud koji je trebalo da obrazuje Društvo naroda ili pred Stalni sud međunarodne pravde, pitanje će se, ako posredi strane ovog Statuta, izneti pred Međunarodni sud".

Integrisanje Međunarodnog suda pravde u sistem Ujedinjenih nacija ne znači da su Statut i Povelja istovetni instrumenti. Iako Statut predstavlja prilog Povelje Ujedinjenih nacija, njegova pravna snaga nije podređena Povelji jer Statut sadrži posebna organizaciona i proceduralna pravila koja su, uz pravila sadržana u Pravilniku Suda (*Rules of the Court*), odeljena od pravila koja se odnose na druge organe svetske organizacije.⁶ Stoga, i pored činjenice da su Povelja i Sta-

nog suda. Odbor je na zasjedanju u Vašingtonu izradio nacrt Statuta Međunarodnog suda pravde po uzoru na tekst Statut Stalnog suda međunarodne pravde. U odboru su učestvovali predstavnici iz 44 države. Među njima bili su i predstavnici Jugoslavije: dr Stojan Gavrilović, dr Teodor Đurđević i dr Milorad Cerović. Nacrt Statuta razmotren je u okviru IV/1 Komiteta konferencije u San Francisku. Videti: Juraj Andrassy, *Međunarodno pravosuđe*, op.cit., str. 39.

⁵ Poslednja revidirana verzija Statuta Stalnog suda međunarodne pravde iz 1929. godine, stupila je na snagu tek 1. februara 1936. godine.

⁶ Međunarodni sud pravde usvojio je Pravilnik predviđen Statutom Suda 6. maja 1946. godine. Pravilnik se oslanja na Pravilnik Stalnog suda međunarodne pravde iz 1936. godine. Međunarodni sud pravde prvi put je značajno revidirao Pravilnik 10. maja 1972. godine. Druga revizija Pravilnika učinjena je 14. aprila 1978. godine. Revidirani Pravilnik stupio je na snagu 1. jula 1978. Videti: International Court of Justice, *Acts and Documents*, 1978, no 4, pp. 92-161. Poselndnja

tut jedna ugovorna celina, i da su sve države članice Ujedinjenih nacija *ipso facto* i strane Statuta (član 93. stav 1. Povelje), to ne znači da pravila sadržana u njima nemaju formalno jednaku vrednostav Naprotiv, to upravo ukazuje da su pravila Povelje i Statuta jednaka, ali da postoji i izvesna suštinska razlika koja proizilazi iz različitog statusa Međunarodnog suda pravde u odnosu na druge organe svet-ske organizacije. Ova razlika se manifestuje ne samo kroz njegove institucional-ne nadležnosti, već i kroz njegova organizaciona svojstva koja omogućavaju da i države koje nisu članice Ujedinjenih nacija mogu postati strane Statuta pod uslo-vima koje u svakom pojedinom slučaju određuje Generalna skupština na prepo-ruku Saveta bezbednosti (član 93. stav 2. Povelje). Sledstveno tome, svaka drža-va koja nije članica Ujedinjenih nacija, a postane stranom Statuta, u izvesnoj meri postaje i strana same Povelje jer prema Povelji preuzima obaveze u vezi sa izvrša-vanjem presuda Međunarodnog suda pravde u svakom sporu u kome je stranka u postupku (član 94. stav 1. Povelje). Takođe, i prema odredbama Statuta, države koje nisu članice Ujedinjenih nacija takođe preuzimaju izvesne obaveze zajednič-ke za Povelju. Najznačajnija je svakako obaveza koja se odnosi na statutarne izme-ne i dopune koje se vrše po istovetnom postupku koji je predviđen i za Povelju, uz rezervu u pogledu izmena i dopuna koje Generalna skupština usvaja na preporu-ku Saveta bezbednosti, a koje su vezane za učešće država nečlanica u tim postup-cima (član 69. Statuta). ⁷ Iz navedenih posebnosti proizilaze i mnoge druge koje ukazuju na specifičan položaj Međunarodnog suda pravde u sistemu Ujedinje-nih nacija. Pre svega, taj položaj proishodi iz njegovog institucionalnog određenja da, kao glavni sudski organ Ujedinjenih nacija nezavisno obavlja svoje funkcije i ovlašćenja. ⁸ Međunarodni sud pravde zauzima specijalnu poziciju u odnosu na

revizija Pravilnika usvojena je 5. decembra 2000. godine, a stupila je na snagu 14. februara 2001. godine. Videti: Shabatai Rosenne, *Rosenne's The World Court What is and How it Works*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2003, p. 21, 273, etc. Pored Pravilnika, Međunarodni sud pravde u sudskoj praksi suplementarno koristi i tzv. Interna uputstva. Videti: "Resolution concerning the internal judicial practice of the Court", *Acts and Documents*, 1978, no 4, pp. 165-173. Posebna Praktična uputstva za države, Sud je usvojio u oktobru 2001. godine. Videti: Shabatai Rosenne, op. cit., pp. 22, 303, etc.

⁷ Prema članu 4. stav 3. Statuta, "uslove pod kojim jedna država koja je strana ovog Statuta, ali nije članica Ujedinjenih nacija može da učestvuje u izboru članova Suda određuje u odsustvu posebnog sporazuma, Generalna skupština na preporuku Saveta bezbednosti".

⁸ Nezavisnost suda proizilazi ne samo iz nezavisnosti obavljanja njegovih funkcija, već iz organizacione strukture. Tako, 15 stalnih sudija Međunarodnog suda pravde predstavljaju državljani različitih država koji se biraju za sudije po posebnoj proceduri u Generalnoj skupštini i Save-tu bezbednosti. Prilikom izbora vodi se računa da u Sudu budu ravnomerno zastupljeni najvažniji oblici civilizacije potom, da budu zastupljeni glavni pravni sistemi i regioni sveta. Poslednji kriteri-jum značajan je jer se po njemu biraju 3 sudije iz područja Afrike, 3 sudije iz područja Azije, 2 su-dije iz područja Latinske Amerike, 2 sudije iz Istočne Evrope i 5 sudija iz Zapadne Evrope. Takođe, po nepisanom pravilu, u saziv Suda ulaze i sudije, državljani stalnih članica Savet bezbednosti. Ako

Savet bezbednosti, ali i u odnosu na druge glavne organe Ujedinjenih nacija ustanovljene odredbom iz člana 7. Povelje (Generalnu skupštinu, Ekonomski i socijalni savet, Starateljski savet, Sekretarijat), u čiju hijerarhijsku strukturu nije uključen. Međunarodni sud pravde predstavlja najznačajniji sudski organ za mirno rešavanje sporova između država. Mirno rešavanje sporova posredstvom Međunarodnog suda suštinski je uslov za očuvanje međunarodnog mira i bezbednosti koji *per se*, predstavlja osnovni cilj Ujedinjenih nacija proglašen u odredbi člana 1. Povelje. Za postizanje tog cilja, propisano je da Ujedinjene nacije “mirnim sredstvima, a u skladu sa načelima pravde i međunarodnog prava, rade na sređivanju ili rešavanju međunarodnih sporova ili situacija koje bi mogle dovesti do narušavanja mira“. *A fortiori*, sve države članice svetske organizacije obavezale su se da svoje međunarodne sporove ili situacije rešavaju mirnim sredstvima na takav način da “međunarodni mir i bezbednost, kao ni pravda ne budu povređeni“ (član 2. stav 1. tačka 3. Povelje). Sledstveno se ne dovodi u pitanje nadležnost Međunarodnog suda pravde za rešavanje pravnih sporova i davanje savetodavnih mišljenja o pravnim pitanjima koja su povezana sa ostvarivanjem ovog cilja svetske organizacije.⁹ Na ovakav zaključak navodi i odredba člana 33, stav 1. na početku Glave VI Povelje, kojom se pomenuta obaveza iz člana 2. stav 1. tačka 3. Povelje dopunjava obavezom strana u sporu da rešenja za svoje sporove traže *inter alia*, putem suda (uz ostale pobrojane načine mirnog rešavanja sporova po sopstvenom izboru poput pregovora, istraga, posredovanja, izmirenja, arbitraža, pribegavanja regionalnim ustanovama ili sporazumima). Navedena pozicija potvrđena je i u stavu 2. člana 33. Povelje prema kojoj Savet bezbednosti kad smatra potrebnim može da pozove strane u sporu da svoj spor reše pomenutim načinima, odnosno i u stavu 3. člana 36. Povelje prema kome Savet bezbednosti dajući preporuke stranama u sporu po pravilu treba da ima u vidu da pravne sporove strane treba da iznesu pred Međunarodni sud pravde u skladu sa odredbama njegovog Statuta.¹⁰ U prethodnih sedam decenija, sa manjim ili većim oscilacijama, već u zavisno-

kojom prilikom neka strana u sporu nema svog predstavnika u sudskom veću, ona može predložiti svog državljanina za ad hoc sudiju. Sve sudije prilikom vršenja svojih funkcija uživaju diplomatske privilegije i imunitete. Sudske funkcije inkompatibilne su sa vršenjem političkih, upravnih i profesionalnih aktivnosti i zanimanja, kao i sa funkcijama zastupnika, savetnika i advokata. Videti: Rodoljub Etinski, Sanja Đajić, *Međunarodno javno pravo*, Pravni fakultet, Novi Sad, 2014, str. 351-353.

⁹ Malcolm N. Shaw, “The Security Council and the International Court of Justice: Judicial Drift and Judicial Function” in: A.S. Muller, David Raič and J.M. Thuránszky (Eds.), *The International Court of Justice: Its Future Role After Fifty Years*, Martinus Nijhoff, the Hague, 1997, p. 237.

¹⁰ Primera radi, povodom pitanja utvrđivanja odgovornosti za štetu pretrpljenu zbog postavljanja mina u Krfskom kanalu od strane Albanije, rezolucijom br. 22 od 9. aprila 1947. godine, Savet bezbednosti je pozvao Veliku Britaniju i Albaniju da se obrate Međunarodnom sudu pravde. Videti: *International Court of Justice Repts.*, 1949, pp. 4, etc.

sti od međunarodnih političkih kretanja, smanjivan je ili je uvećavan broj sporova koje su države iznosile na rešavanje pred Međunarodni sud pravde.¹¹ Efektivnost donetih odluka kojima se rešavaju međunarodni sporovi ili kojima se daju savetodavna mišljenja (koja su neretko bila u funkciji davanja pravne pomoći i smernica u radu drugih organa i specijalizovanih agencija Ujedinjenih nacija), potvrđuje postojanje višeg nivoa svesti i poverenja većeg dela međunarodne zajednice u ovu sudsku instancu, a samim tim i u čitav pravni sistem Ujedinjenih nacija čiji su ciljevi i principi ostali garancija da se međunarodni odnosi imaju razvijati u skladu sa idejama međunarodne pravde i pravičnosti.¹² U nastojanju da opišemo mogućnost korišćenja međunarodnog prava u rešavanju sporova pred ovim Sudom, u daljoj studiji osvrnućemo se prethodno na pitanja njegove nadležnosti, kao i na metode njegovog rada i postupanja u parničnim postupcima, a potom i u postupcima za davanje savetodavnih mišljenja.

ISPITIVANJE USLOVA ZA ZASNIVANJE SUDSKE NADLEŽNOSTI

Prema Pravilniku Suda (*Rules of the Court*), Međunarodni sud pravde u svim iznetim sporovima upušta se prvo u pitanja sopstvene nadležnosti, pa tek potom, kada utvrdi da ista postoji, rešava predmet ili suštinu spora (*in meritum*). Ocenjivanje ispunjenosti uslova neophodnih za zasnivanje nadležnosti utoliko ima veći značaj, ukoliko Sud u svojim odlukama razmotri sve aspekte sudske nadležnosti koji se odnose na personalnu, stvarnu i vremensku nadležnost (*jurisdictio racione personae*, *jurisdictio racione materiae* i *jurisdictio racione temporis*), uključujući i pravo pristupa Sudu. U oceni postojanja personalne nadležnosti (*jurisdictio racione personae*), Međunarodni sud postupa po pravilu utvrđenom u odredbi člana 34. stav 1. Statuta, koji predviđa da jedino države mogu biti stranke u sporovima koji se pred njim vode (*jus standi in judicio*).¹³ U tom smislu, Sud ispitu-

¹¹ Tako, u vreme Hladnog rata, usled blokovske i ideološke podele sveta, države nisu bile voljne da svoje međusobne sporove iznose pred Međunarodni sud pravde. Videti: Ivan Tomšić, „Funkcija međunarodnog pravosuđa u savremenim međunarodnim odnosima”, u: *Nove tendencije u razvoju međunarodnog prava*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, 1961, str. 63-72; Obrad Račić, „Pola veka Međunarodnog suda”, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, 1995, br. 1-3, str. 110-128.

¹² Pored rešavanja pravnih sporova i davanja savetodavnih mišljenja, Međunarodni sud pravde ima i tzv. *ekstra-pravosudne aktivnosti*, koje su, njegova treća funkcija koju primenjuje po sličnoj proceduri koja je primenjivana i u Stalnom sudu međunarodne pravde počev od 1923. godine. Ova aktivnost, koja nije propisana Poveljom i Statutom, svodi se na imenovanje sudija, predsednika arbitražnih komisija i tribunala, kao i imenovanje drugih službenika i arbitara. Videti: Shabatai Rosenne, *Rosenne's The World Court What is and How it Works*, op. cit., pp. 15, 23.

¹³ Međunarodne organizacije ne mogu biti stranke u postupku pred Međunarodnim sudom pravde. Parnične stranke ne mogu biti ni njihovi organi. Međutim, međunarodne organizacije od Suda mogu tražiti savetodavna mišljenja posredstvom Generalne skupštine, što potvrđuje da među-

je uslove propisane članom 93. Povelje Ujedinjenih nacija i članom 35. Statuta, po kojima je Sud dostupan državama članicama Ujedinjenih nacija koje su *ipso facto* i strane Statuta, ali i državama nečlanicama koje mogu postati strane Statuta pod uslovima koje u svakom pojedinom slučaju određuje Generalna skupština na preporuku Saveta bezbednosti.¹⁴ S obzirom da princip suverene jednakosti omogućava državama slobodu izbora mirnih načina rešavanja sporova, i države koje nisu članice svetske organizacije, odnosno koje nisu strane Statuta, svoje sporove mogu iznositi pred Sud pod uslovima koje u svakom slučaju utvrđuje Savet bezbednosti pridržavajući se posebnih odredaba sadržanih u ugovorima na snazi i vodeći računa o jednakosti strana u sporu.¹⁵ Iz pomenutog pravila proističe opšta nadležnost Međunarodnog suda pravde koja je pokrivena Poveljom Ujedinjenih nacija ili važećim međunarodnim ugovorima (član 36. stav 1. Statuta). Principijelno uzevši, sudska nadležnost prostire se na sve sporove koje strane pred njega iznesu. Pošto su države jedine koje se mogu pojavljivati pred Međunarodnim sudom, proizilazi da je Sud *ex officio* obavezan da utvrdi da li su države dale svoj pristanak, kao i da li je taj pristanak uslovljen određenim rezervama.¹⁶ Iz navedenog dalje proizilazi da je konstituisanje nadležnosti principijelno uslovljeno slobodno izraženom voljom strana u sporu (*principle of consent of the parties*), čije

narodne organizacije poseduju procesnu sposobnostav U pojedinim slučajevima, Sud je ovlašćen da od javnih međunarodnih organizacija traži obaveštenja u vezi sa sporovima koji se pred njim vode, kao i da prima obaveštenja od organizacija koje ih samoinicijativno dostave. Statut i Pravilnik ne pominju mogućnost da se pojedinac pojavi pred Sudom. Međutim, države čiji su državljani mogu da štite njihove interese pred Sudom. Od trenutka kada država nastupi pred Sudom za svog državljanina, Sud priznaje jedino državu za parničnu stranku. Videti: Branimir M. Janković, Zoran Radivojević, *Međunarodno javno pravo*, Niš, 2011, str. 403.

¹⁴ Ovi uslovi formulisani su u Rezoluciji Generalne skupštine br. 91 od 11. decembra 1946. godine, i odnose se na davanje izjava o prihvatanju odredbi Statuta, obaveze propisane član 94. Povelje kojom se prihvata izvršavanje odluka Suda, uz istovremeno prihvatanje obaveza iz člana 25. i 103. Povelje kao obaveza i u pogledu finansiranja sudskih aktivnosti. Pomenute uslove prihvatile su Švajcarska, Lihtenštajn, Japan, San Marino, Nauru, pre pristupanja svetskoj organizaciji.

¹⁵ Za države koje nisu članice Ujedinjenih nacija, niti strane Statuta, važi pravilo utvrđeno Rezolucijom Saveta bezbednosti br. 9 od 15. oktobra 1946. godine, kojom se zahteva davanje izjave kod Sekretarijata Suda o prihvatanju nadležnosti u odnosu na konkretan slučaj ili uopšte. U ovom drugom slučaju, postoji mogućnost prihvatanja obavezne nadležnosti. Videti: *International Court of Justice Yearbook*, 1978/9, pp. 42, etc.

¹⁶ Rezerve mogu biti suštinske i ticati izuzimanja sporova sa određenim državama (*ratione personae*), potom izuzimanja sporova u pogledu pitanja za koja se smatra da potpadaju u domen unutrašnje nadležnosti država (*ratione materiae*), ili se mogu odnositi na izuzimanja sporova čija je činjenična osnova nastala pre određenog datuma koji nije obuhvaćen fakultativnom izjavom (*ratione temporis*).

postojanje Sud u svakom konkretnom slučaju ispituje.¹⁷ U tom smislu, postoje različite formalne mogućnosti za ispoljavanje namere strana da Sudu povere nadležnost.

Prva mogućnost obuhvata slučajeve kada strane dvostranih ili višestranih ugovora postignu saglasnost o ustanovljavanju nadležnosti Međunarodnog suda pravde za rešavanje svih ili određenih kategorija sporova koji se mogu pojaviti u budućnosti (tzv. *ante hoc* jurisdikcija). Zasnivanje sudske nadležnosti moguće je i zaključenjem međunarodnih ugovora ili konvencija u kojima se stipuliše posebna kompromisna klauzula (*compromissory clause*), kojom se sporovi vezani za njihovo tumačenje ili primenu prepuštaju na sudsko odlučivanje. Takođe, sporazum je moguće postići davanjem jednostranih izjava volja o prihvatanju obavezne nadležnosti Suda (*compulsory jurisdiction*), i to, po bilo kojem pitanju međunarodnog prava kada države deklaracijom prihvate tzv. *fakultativnu* ili *opcionu klauzulu* iz člana 36. stav 2. Statuta.¹⁸ Pomenuti član Statuta propisuje da države mogu u svako doba izjaviti da priznaju *ipso facto*, i bez posebnog sporazuma prema svakoj drugoj državi koja primi istu obavezu, nadležnost Suda u svim pravnim sporovima koji imaju za predmet: a) tumačenje nekog ugovora; b) svako pitanje međunarodnog prava; c) postojanje bilo koje činjenice koja bi, ako se utvrdi, predstavljala kršenje neke međunarodne obaveze; d) prirodu ili veličinu dužne naknade zbog kršenja neke međunarodne obaveze. Izjave o prihvatanju obavezne nadležnosti Suda daju se bezuslovno ili uz uslov uzajamnosti od strane većeg broja ili od strane određenih država ili pak, za određeno vreme (član 36. stav 3. Statuta).¹⁹ Takve izjave dalje se deponuju kod Generalnog sekretara koji njihove kopije dostavlja sekretaru Suda i stranama Statuta (član 36. stav 5. Statuta).²⁰ Iz dosadašnje

¹⁷ "The International Court of Justice, Questions and Answers about the Principal Judicial Organ of the United Nations", UN Publication ed., New York, 2000, pp. 25-46. U jurisprudenciji Međunarodnog suda pravde ovo pravilo je potvrđeno u mnogim slučajevima. Videti: "Interpretation of Peace Treaties with Bulgaria, Hungary and Romania", *International Court of Justice Reports*, 1950, p. 71; "Anglo-Iranian Oil Co. Case", *International Court of Justice Reports*, 1950, p. 102; "Monetary Gold Removed from Rome in 1943", *International Court of Justice Reports*, 1954, p. 32; "Aerial Incident of 7 November 1954", *International Court of Justice Reports*, 1959, p. 142.

¹⁸ Edward I. Hambro, "Some Observations on the Compulsory Jurisdiction of the International Law Court of Justice", *British Yearbook of International Law*, 1948, n° 25, pp. 133-137; J. G. Merrills, "The Optional Clause Today", *British Yearbook of International Law*, 1979, n° 50, p. 87; Malcom N. Shaw, "The Security Council and the International Court of Justice", *Judicial Drift and Judicial Function*, The Hague, 1997. pp. 219. etc.

¹⁹ Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, 2007, str. 521; Božidar Bakotić, „Fakultativne kaluzule i obavezna nadležnost Međunarodnog suda”, *Međunarodni problemi*, 1971, br. 2, str. 41-69.

²⁰ U praksi Međunarodnog suda pravde, kao poseban problem postavlja se pitanje datuma stupanja na snagu deklaracija o prihvatanju obavezne sudske nadležnosti, odnosno pitanje datuma njihovog prestanka. Ako u deklaraciji nije naveden datum stupanja na snagu, smatra se da je to da-

prakse Međunarodnog suda pravde, pomenuta mogućnost uspostavljanja nadležnosti Suda malo je korišćena. Naime, tek oko jedne trećine od ukupnog broja članica Ujedinjenih nacija prihvatila je njegovu obaveznu nadležnost, a pri tome mnoge su to učinile uz davanje različitih vrsta rezervi.²¹ To sve ukazuje na diskrepancu između stavova izraženih na generalnom planu i spremnosti država da prihvate obaveznu nadležnost Suda. Pritom, valja uočiti i da se među državama koje nisu prihvatile obaveznu nadležnost Suda nalaze četiri od pet stalnih članica Saveta bezbednosti što ozbiljno opterećuje delovanje Međunarodnog suda u postizanju međunarodne pravde.²²

Pored mogućnosti da se sudska nadležnost ustanovi unapred, moguće je u određenim slučajevima zasnovati sudsku nadležnost i nakon što je postupak pred Sudom započeo (tzv. *post hoc* jurisdikcija). Međunarodna praksa poznaje više takvih slučajeva. Prvi se odnosi na situaciju kada države strane u sporu postižu specijalni sporazum (*compromis*), kojim poveravaju rešavanje spora Sudu.²³ Dru-

tum kada je deklaracija deponovana Generalnom sekretaru, kao depozitaru međunarodnih ugovora. Sledstveno proizilazi da bi datum stupanja na snagu deklaracije mogao biti podveden pod odredbu člana 102. Povelje. Ako datum prestanka važenja deklaracije nije eksplicitno naveden, njeno okončanje prema stanovištu Suda jedino je moguće u razumnom roku od davanja obaveštenja. Videti: Ali Naghi Farmanfarma, *The Declarations of the Members Accepting the Compulsory Jurisdiction of the International Court of Justice (The Interpretation of Article 36, Paragraph 2, of the Statute of the International Court of Justice)*, Ganguin & Laubscher, Wisconsin, 1952; "Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua", *International Court of Justice Reports*, 1984, pp. 403, 415-421

²¹ Profesor Račić u svojim najnovijim analizama vezanim za međunarodno pravo i Ujedinjene nacije navodi konkretne primere rezervi u vezi zasnivanja obavezne nadležnosti Međunarodnog suda pravde. U tom pravcu, njegova najnovija studija obuhvata rezerve koje se odnose na isključenje fakultativne kluzule u pogledu sporova za koje se strane dogovore da rešavaju drugim načinima mirnog rešavanja međunarodnih sporova, potom rezerve u pogledu sporova koji su nastali pre određenog datuma, rezerve u pogledu sporova koji su nastali pre dana notifikovanja deklaracije, rezerve u vezi sporova sa državama koje su fakultativnu izjavu dale u cilju rešavanja određenog spora, rezerve u pogledu sporova sa državama čija je fakultativna izjava data pre isteka perioda od 12 meseci pre podnošenja tužbe, rezerve u pogledu sporova koji se po međunarodnom pravu ubrajaju u isključivu nadležnost država, rezerve u pogledu sporova koji se odnose na neprijateljstva, ratove, oružane sukobe i učešće u akcijama kolektivne i individualne samoodbrane, konačno i rezerve u pogledu sporova koji se odnose na teritoriju i državne granice. Videti: Obrad Račić, *Međunarodno pravo, stvarnost i iluzije*, Službeni glasnik, Beograd, 2015, str. 218-219.

²² Fakultativna klauzula vezuje samo Veliku Britaniju od stalnih članica Saveta bezbednosti.

²³ U praksi Međunarodnog suda bilo je dosta slučajeva u kojima je došlo do uspostavljanja nadležnosti na osnovu kompromisa. Videti: "Asylum Case" (1950); "Minquiers and Ecrehos Case" (1953); "Sovereignty over Certain Frontier Land Case" (1959); "North Sea Continental Shelf Case" (1969); "Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area Case" (1982); "Continental Shelf between Libya and Malta Case" (1982); "Frontier Dispute between Burkina Faso and Mali Case" (1986); "Land, Island and Maritime Frontier Case" (1990); "Territorial Dispute between Libya and Chad" (1994).

gi slučaj pak, obuhvata prećutno prihvatanje nadležnosti Suda (princip *forum prorogatum*).²⁴ Ovaj slučaj pretpostavlja situaciju u kojoj jedna strana ne prihvata izričito nadležnost Suda, što ne dovodi do toga da se Sud automatski oglašava nenadležnim. Naime, moguće je da se ta strana upusti u postupak na način da ne izjavi pravovremeno prigovor u pogledu sudske nadležnosti ili da svojim konkludentnim radnjama prizna i prihvatiti nadležnost Suda. Tako je u praksi bilo slučajeva da, pre iznošenja spora pred Sud, strana koja ne prihvata nadležnost Suda to učini davanjem izjave ili vršenjem određenih radnji koje su se mogle tumačiti kao “efektivno, dobrovoljno i nesporno“ prihvatanje sudske nadležnosti.²⁵ Treći slučaj koji se u praksi pominje kao mogućnost naknadnog uspostavljanja sudske nadležnosti odnosi se na učeše treće strane u postupku. Naime, prema odredbi člana 62. Statuta, “ako neka država smatra da u nekom sporu ima pravni interes koji može biti ugrožen presudom, ona može podneti Sudu zahtev da joj se odobri da se umeša u spor“.²⁶ Takođe, prema odredbi 63. stav 1. Statuta, “kad god je u pitanju tumačenje neke konvencije čije su strane ugovornice i druge države koje nisu zainteresovane u sporu, sekretar će sve takve obavestiti bez odlaganja“ što im dalje prema stavu 2. istog člana omogućava da se umešaju u postupak, s tim da ako se ovim pravom neka država i posluži, “tumačenja sadržana u presudi isto su tako i za nju obavezna“.²⁷

Mogućnost zasnivanja sudske nadležnosti unapred (*ante hoc*), odnosno naknadno (*post hoc*), ne isključuje i treću mogućnost uspostavljanja nadležnosti Međunarodnog suda pravde. Ta mogućnost obuhvata uspostavljanje sudske nadležnosti “od slučaja do slučaja“ (tzv. *ad hoc* jurisdikcija). Situacije u kojima nastupa ova mogućnost nastaje kada strane posledično, po izbijanju spora, postignu kompromis o njegovom iznošenju pred Sud (član 40. stav 1. Statuta). Takođe, zasnivanje *ad hoc* nadležnosti Suda moguće je i za slučajeve koji su posebno pred-

²⁴ U slučaju manjinskih škola u Gornjoj Šleziji, Sud je istakao da pristanak države da se spor reši pred Sudom ne mora nužno da se izrazi izričitim putem, već se može postići i prećutno, konkludentnim radnjama. Zasnivanje sudske nadležnosti prećutnim putem u toku postupka (*forum prorogatum*), jeste ustanova preuzeta iz klasičnog Rimskog prava. Videti: “Affaire des colons allemands de Haute-Silésie”, *Publications of Permanent Court of International Justice*, Series A, no. 7, 1923; “The Mavrommatis Jerusalem Concessions Case”, *Publications of Permanent Court of International Justice*, Series A, no. 5, Judgement of 26 March 1925, pp. 24-25.

²⁵ “Corfu Channel Case”, *International Court of Justice Reports*, 1947-8, p. 26.

²⁶ U novijoj praksi Međunarodnog suda pravde poznata je intervencija Filipina u slučaju: “Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan Case”, između Indonezije i Malezije. Videti: *International Court of Justice Reports*, 2001, p. 575.

²⁷ “Nuclear Test Case”, *International Court of Justice Reports*, 1974, pp. 253; “Haya de la Torre Case, 1951, pp. 4, etc.

viđeni u Povelji Ujedinjenih nacija, ugovorima i konvencijama na snazi (član 36. stav 1. Statuta).²⁸

U slučaju kada se postavi pitanje, da li Međunarodni sud nadležan da rešava neki spor, Sud samostalno odlučuje o tom pitanju. Ovlašćenje da utvrđuje sopstvenu nadležnost (*compétence de la compétence*), proizilazi iz odredbe člana 36. stav 6. Statuta.²⁹ Ta odredba međutim, ne odnosi se na tumačenje obavezne nadležnosti iz člana 36. stav 2. Statuta, a kako se to ponekad misli, već samo na slučajeve kada se pojave razlike u vezi utvrđivanja postojanje sopstvene stvarne nadležnosti (*jurisdictio ratione materiae*).³⁰ Sud otud, *ex officio* pazi da li je spor iznet pred njega po svom predmetu spor za koji je dobio saglasnost država da ga reši. U tom smislu, Sud vodi računa da se predmet spora odnosi na pravo ili na pravu zasnovanom interesu strane koja podnosi tužbu. Pravo ili interes pak, moraju biti ustanovljeni važećim pravilom koje obavezuje strane u sporu. Sve iznete sporove, Međunarodni sud pravde rešava saglasno međunarodnom pravu i to, na osnovu sledećih pravnih izvora koji su navedeni taksativno u odredbi člana 38. Statuta: a) konvencije; b) međunarodni običaji kao dokaz opšte prakse prihvaćene kao pravo; c) opšta pravna načela priznata od civilizovanih naroda; d) pomoćni izvori sadržani u sudskim odlukama i doktrini najpozvanijih stručnjaka javnog prava raznih naroda. Primena navedenih pravnih izvora, ne prejudicira pravo Suda da primeni i reši spor *ex aequo et bono*, ako bi stranke u sporu na to pristale (član 38. stav 2. Statuta). U kontekstu pravičnog suđenja, svaka bi sudska odluka morala biti pravdena, što načelno ne izlazi iz okvira pozitivnog međunarodnog prava.³¹ U slučaju prihvatanja rešavanja spora *ex aequo et bono*, ovi okviri bi sigurno bili pomereni subjektivnim poimanjem pravičnosti od strane članova sudijskog veća, što je, s obzirom na nepoverenje koje je do sada postojalo među stranama u sporu, bilo teško ostvarljivo. Nakon što konstatuje da u predmetnom slučaju poseduje personalnu i stvarnu nadležnost (*jurisdictio ratione personae* i *jurisdictio ratione materiae*), Međunarodni sud pravde pristupa utvrđivanju granica vremenske nadležnosti (*jurisdictio ratione temporis*). U tom pogledu, vremenska nadležnost

²⁸ Hans Jürgen Schlochauer, "International Court of Justice", in: R. Bernhardt (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, Elsevier, Amsterdam, 1995, Vol. II, p.1089.

²⁹ Ibrahim F.I. Shihata, *The Power of the International Court to Determine its Own Jurisdiction*, Martinus Nijhoff ed., The Hague, 1965, pp. 27-30.

³⁰ "Nottebohm Case", *International Court of Justice Reports*, 1955, pp. 4. etc.

³¹ Povodom spora oko razgraničenja epikontinentalnog pojasa u Severnom moru između Danske i SR Nemačke, a potom i SR Nemačke i Holandije, Međunarodni sud pravde je zaključio da utvrđivanje prava u stvari predstavlja utvrđivanje pravde u objektivnom smislu. Iz ovog dalje proizilazi da odluke Suda ne smeju biti mimo prava već u skladu sa njim, te da se kod odlučivanja, Sud poziva na pravična načela. Videti: "North Sea Continental Shelf", *International Court of Justice Reports*, 1969, p. 48.

Međunarodnog suda pravde predstavlja refleksiju ove dje nadležnosti.³² Principijelno uzevši, Međunarodni sud polazi od ekstenzivne interpretacije vremenske nadležnosti, jer prihvata oborivu pretpostavku o retroaktivnom važenju pravnog osnova kojim se zasniva njegova stvarna i personalna nadležnost.³³ Ekstenzivno tumačenje odredbi iz međunarodnih ugovora i sporazuma u pogledu zasnivanja vremenske nadležnosti načelno ne utiče na pravnu sigurnost. Ovo tim pre, jer se ugovorima i sporazumima ne konstituiše naknadno odgovornost koja nije postojala u vreme kada su izvesni akti bili počinjeni, već se proceduralno utvrđuje postojanje materijalne odgovornosti na osnovu pravnih pravila koja su u tom vremenskom okviru bila na snazi, ali nisu bila primenjivana.³⁴

PARNIČNI POSTUPAK PRED MEĐUNARODNIM SUDOM PRAVDE

Parnični postupak pred Međunarodnim sudom pravde kao delom univerzalnog pravnog sistema Ujedinjenh nacija, već prema slučaju započinje saopštenjem specijalnog sporazuma (kompromisa) ili podnošenjem tužbe. U oba ova slučaja moraju biti naznačeni predmet spora i stranke u sporu (član 40 stav 1. Statuta).

Kad postupak započinje saopštenjem posebnog sporazuma kojim se spor poverava na rešavanje Sudu, prema pravilu iz člana 43. Pravilnika Suda i člana 63. stav 1. Statuta, sekretar upućuje obaveštenje tuženoj strani, kao i svim država-

³² "Right of Passage over Indian Territory;" Merits, Judgment, *International Court of Justice Reports*, 1960, p. 34.

³³ U slučaju koji se ticao legalnosti upotrebe sile, za države koje su prihvatile nadležnost unutar fakultativne klauzule (Belgija, Holandija, Portugal i Kanada), Međunarodni sud pravde utvrdio je da deklaracija SR Jugoslavije od 25. aprila 1999. godine, može predstavljati osnov za zasnivanje obavezne nadležnosti samo za sporove već proizašle i sporove koji bi mogli proizaći posle njenog potpisivanja. Sledstveno, Sud je zaključio da bi se to moglo isključivo odnositi na situacije ili činjenice nastale nakon 25. aprila 1999. godine. Razmatrajući pitanje nadležnosti *prima facie*, Sud je konstatovao sledeće: „S obzirom da je s jedne strane, SR Jugoslavija očekivala da Sud prihvati nadležnost *ratione temporis* za već postojeće sporove ili sporove koji tek mogu proizaći nakon potpisivanja deklaracije, tako i s druge strane, i u odnosu na činjenice i situacije koje proisteknu nakon ovog potpisivanja, u cilju ocene da li Sud ima nadležnost u predmetnom slučaju, dovoljno bi bilo da se u kontekstu njenog sadržaja utvrdi da li je izneti spor nastao pre ili nakon 25. aprila 1999. godine, kao datuma kada je deklaracija potpisana.” Otuda je Sud zaključio da je bombardovanje otpočelo 24. marta 1999. godine i da je trajalo kontinuirano do, i nakon 25. aprila 1999. godine, pa s obzirom da nema uzajamne saglasnosti, deklarativne izjave strana ne konstituišu bazu na kojoj počiva pravni osnov za konstituisanje sudske nadležnosti - *prima facie*. Videti: "Case Concerning Legality of Use of Force" (Yugoslavia v. United States, United Kingdom, France, Germany, Italy, Netherlands, Belgium, Canada, Portugal and Spain), Applications filed in Registry of the International Court of Justice on 29 April 1999, signed in the General list n° 105, *International Court of Justice Reports*, 1999, pp. 552, etc.

³⁴ Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, op.cit., str. 530.

ma ugovornicama koje nisu strane u sporu, ali imaju pravo da se umešaju u spor. Saopštenje po pravilu prati propratno pismo ministra spoljnih poslova ili ambasadora države koja je stranka u postupku i koji je akreditovan u Hagu. Kad postupak započinje tužbom, tužbu odmah po prijemu sekretar saopštava svim zainteresovanim, shodno članu 40. stav 2. Statuta. Sekretar Suda, isto tako, preko Generalnog sekretara šalje obaveštenje svim članicama Ujedinjenih nacija i svim drugim državama koje su ovlašćene da se pred njim pojave (član 40. stav 3. Statuta). Tužbu potpisuje pravni zastupnik ili diplomatski predstavnik stranke u postupku koji je akreditovan u Hagu. Tužbu mogu potpisati i druga lica po opštim pravilima međunarodnog prava koja se odnose na predstavljanje država. Parnične stranke u postupku pred Sudom zastupaju pravni zastupnici, a njima pomažu savetnici ili advokati. Svi oni uživaju diplomatske privilegije i imunitete neophodne za obavljanje svojih dužnosti (član 42. Statuta). U toku parničnog postupka neretko dolazi da Sud rešava o tzv. prethodnim pitanjima, privremenim merama i intervencijama. Ova faza postupka po pravilu je skraćena i u praksi Suda označava sporedni postupak (*Incidental proceeding*) u odnosu na glavni postupak u kojem se raspravlja o predmetu spora (*Contentious proceeding*).

O prethodnim pitanjima Sud odlučuje po prigovorima stranaka (na primer po prigovoru o nadležnosti, po prigovoru o presuđenoj stvari, po prigovoru o liti-spensenciji i dopuštenosti tužbe i dr.). U takvim slučajevim, Sud po pravilu može okončati spor donošenjem presude kojom se prihvata prethodni prigovor, odnosno kojim se prigovor samo delimično prihvata.³⁵ Zatim može i odbiti prigovor, ako nađe da je isti neosnovan, u kojem slučaju nastavlja sa prekinutim postupkom o meritumu spora (na primer, kada nađe da prigovor nema prethodni karakter).³⁶ Na osnovu člana 41. stav 1. Statuta, Međunarodni sud pravde ovlašćen je da ukaže ako smatra da okolnosti to zahtevaju, na sve privremene mere koje treba preduzeti radi obezbeđenja prava jedne ili druge strane u sporu. Procesno-pravna razrada ove mogućnosti sadržana je u odredbama člana 73. do člana 78. Pravilnika Suda o vođenju postupka po kojima je Sud u obavezi da postupa urgentno pri donošenju privremenih mera zaštite na zahtev jedne od strana u sporu ili *proprio motu*, po nahođenju samog Suda ako situacija tako nalaže, a pre odlučivanja po drugim tužbenim zahtevima stranaka. Svrha mu je da se sačuva stanje koje postoji bez pogoršavanja sporne situacije kojom bi mogla biti pričinjena šteta koju bi kasnije bilo teško sanirati, ili da se otkloni opasnost koja realno postoji po prava i inte-

³⁵ "Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide", Preliminary Objections Judgment, 11 July 1996, *International Court of Justice Reports*, 1996, p. 595.

³⁶ U praksi Stalnog suda međunarodne pravde, prethodni prigovori su tretirani kao novi slučajevi i upisivani su u Upisnik Suda. Povodom slučaja *Borchgrave*, između Belgije i Španije, Stalni međunarodni sud pravde je odustao od takve prakse jer je smatrao da bi takva praksa dovela do neravnopravnosti parničnih stranaka. Videti: *Permanent Court of International Justice Reports*, Ser. A.B., no. 72.

rese strana u sporu.³⁷ U toku parničnog postupka koji se vodi pred Međunarodnim sudom pravde, moguće je da dođe do intervencije država koje smatraju da se u predmetu spora rešava i o njihovom pravnom interesu. Država koja ima pravni interes da se umeša u tekući spor prema članu 62. Statuta, mora podneti obrazložen zahtev Sudu za intervenciju, o kojem Sud, posle saslušanja stranaka donosi odluku.³⁸ Pored ovog slučaja, na osnovu člana 63. Statuta, moguća je i intervencija države koja nije stranka u sporu ali je strana ugovornica multilateralnog ugovora ili konvencije čije se tumačenje traži. U takvom slučaju Sud dopušta državi ugovornici da interveniše deponovanjem deklaracije Sekretarijatu Suda.³⁹ Za sve države umešače u sporu, odluka Suda je pravno obavezujuća.

Glavni postupak pred Međunarodnim sudom pravde sastoji se od pismene i usmene faze. U pismenoj fazi, koja je načelno poverljive prirode, postoje sistemi simultanog i konsekutivnog podnošenja podnesaka. Simultani sistem primenjuje se u slučaju kada je nadležnost Suda ustanovljena po osnovu saopštenja sporazuma o ustanovljavanju njegove nadležnosti. U takvim slučajevima stranke podnose pismena prema redosledu utvrđenom u samom sporazumu.⁴⁰ U konsekutivnom sistemu pak, koji je iniciran tužbom, Sud svojim naredbama utvrđuje rokove za podnošenje pismenih podnesaka. Tako, tužilac dostavlja pismeni podnesak sa obrazloženjem tužbenog zahteva (*Memorial*), a tužena strana, protiv-podnesak sa pismenim obrazloženjem odgovora na tužbu (*Counter-Memorial*). Uz odgovor na

³⁷ Postupak po privremenim merama konstituiše posebnu incidentu fazu u kojoj se Sud u urgentnom postupku izjašnjava o privremenim merama u formi naredbe (*Order*). Po pravilu Sud nije vezan predlozima za određivanjem privremenih mera stranaka, što suštinski ne menja njihovu pravnu prirodu koja je pravno obavezujuća i koja je obuhvaćena predmetom spora. O svakom zahtevu za određivanje privremenih mera Sud obaveštava stranke u sporu, kao i Savet bezbednosti, a mogućnost da Savet bezbednosti istovremeno razmatra isti spor, ne predstavlja prepreku za usvajanje privremenih mera od strane Suda.

³⁸ Ako se u postupku pred Međunarodnim sudom pravde utvrdi da pravni interes trećih država koje nisu obuhvaćene sporom predstavlja predmet odlučivanja o glavnoj stvari, Sud neće moći nastaviti postupak bez njihovog prisustva. Ovo pravilo proizilazi iz opšteg principa slobodnog pristanka u odnosu na sudsku jurisdikciju i prihvaćeno je u praksi Međunarodnog suda pravde u sporu oko italijanskog potraživanja albanskog monetarnog zlata prema delu III Pariskog akta od 14. januara 1946. godine u kome je Albanija odlučila da ne interveniše. Videti: "Monetary Gold Case (Italy v. France, United Kingdom, United States)", *International Court of Justice Reports*, 1954, pp. 19, 54.

³⁹ Ovom mogućnošću poslužila je se Poljska u slučaju *Wimbledon*, koji se vodio pred Stalnim sudom međunarodne pravde. Videti: *Publication of the Permanent Court of International Justice*, Ser. A. no. 1.

⁴⁰ U ranijoj sudskoj praksi simultani sistem podrazumevao je obično istovremeno podnošenje podnesaka stranaka. Nakon što je došlo do velike proliferacije podnesaka i prolongiranja vođenja postupka, Sud najzad u svojim preporukama iz 2001. godine, izjavio da se neće protiviti naizmeničnom ponošenju podnesaka. Videti: Rodoljub Etinski, Sanja Đajić, *Međunarodno javno pravo*, op.cit., str. 369.

tužbu, tužena strana može podneti i protiv-tužbu (*Counter-Claim*), o kojoj Sud odlučuje svojom naredbom nakon što sasluša strane u sporu.⁴¹ Posle podnošenja odgovora na tužbu, Sud može uputiti tužioca da dostavi repliku (*Reply*), odnosno, kada smatra za potrebno može uputiti tuženu stranu da dostavi repliku na repliku to jest, dupliku (*Rejoinder*).

U usmenoj fazi, Sud saslušava stranke u postupku, njihove pravne zastupnike, savetnike, advokate, svedoke i veštake. Sud naredbom utvrđuje redosled saslušanja ukoliko isti nije utvrđen sporazumom stranaka. Teret dokazivanja je na stranci koja nešto tvrdi ili dokazuje (*onus probandi*). Rasprava se odvija po pravilu javno izuzev, ako Sud ne odluči drugačije. Usmena faza se okončava kada zastupnici stranaka izlože konačnu verziju tužbenih zahteva i kad Sud izvede sve predviđene dokaze. Sud potom, donosi presudu u granicama tužbenog zahteva (*non ultra petita*).⁴² Presuda je konačna i pravno obavezujuća za strane u postupku.⁴³ Po pravilu, presuda važi samo za taj spor, a protiv nje nije dopuštena žalba (član 60 Statuta).

Međunarodni sud pravde može doneti presudu povodom prethodnog pitanja, kao i u pogledu predmeta spora (*in meritum*). Veoma retko Sud donosi presude zbog izostanka.⁴⁴ U slučaju različitih tumačenja domašaja i smisla presude, Sud je ovlašćen da na zahtev bilo koje stranke u sporu donese i tzv. interpretativne presude (član 60 Statuta). Ova vrsta presuda ima *stricto sensu*, deklaratorni ka-

⁴¹ U sporu između Bosne i Hercegovine i SR Jugoslavije po pitnju povrede Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida, SR Jugoslavija je podnela protiv-tužbu (*Counter-Claim*) - 22. jula 1997. godine, kojom je od Međunarodnog suda pravde zatražila donošenje osuđujuće presude protiv Bosne i Hercegovine za navodno počinjen genocid protiv Srba u Bosni i Hercegovini. Međunarodni sud pravde doneo je naredbu 17. decembra 1997. godine, kojom je prihvatio osnovanost protiv-tužbe SR Jugoslavije u odnosu na vođenje jedinstvenog postupka shodno odredbi iz člana 80. st. 1. Pravidnika Suda. Videti: "Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide", Counter Claims Order, 17 December 1997, *International Court of Justice Reports*, 1997, p. 243; Duško Dimitrijević, „Sporovi SR Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) pred Međunarodnim sudom pravde”, *Međunarodni problemi*, 2005, br. 3, str. 340-372.

⁴² "Corfu Channel Case", *International Court of Justice Reports*, 1949, p. 249.

⁴³ U slučaju da strana u sporu ne poštuje presudu, druga zadržava pravo da se obrati Savetu bezbednosti koji, ako smatra za potrebno može u skladu sa članom 94. Povelje dati preporuke ili odlučiti o merama koje treba preduzeti da bi se presuda izvršila. U praksi međutim, može doći do devijacija u pogledu izvršenja sudskih odluka. Tako, poznat je primer da su Sjedinjene Američke Države odbile da izvrše presudu Međunarodnog suda pravde od 27. juna 1986. godine, u slučaju vojnih i paravojnih aktivnosti u Nikaragvi i protiv nje. Zbog ove činjenice, Nikaragva se pozvala na član 94. stav 2. Povelje, kao i na praksu uzdržavanja stalnih članova Saveta bezbednosti (Francuske i Velike Britanije), koja ne zabranjuje usvajanje rezolucije Saveta bezbednosti. Konačna odluka Saveta bezbednosti nije usvojena zbog veta Sjedinjenih Američkih Država

⁴⁴ "Corfu Channel Case", *International Court of Justice Reports*, 1949, "United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran", *International Court of Justice Reports*, 1979.

rakter i ne može zadirati u konačnost rešenja o predmetu spora.⁴⁵ Presuda može izražavati jedinstveni stav sudijskog veća, ali i ne mora. U ovom drugom slučaju, sudije mogu izdvojiti svoje individualno mišljenje (*individual or separate opinion*), u odnosu na obrazloženje presude, ili mogu dati i svoje odvojeno mišljenje (*dissenting opinion*), ukoliko se ne slažu sa izrekom i obrazloženjem presude.⁴⁶ Iako nakon izricanja presude, prema opštem pravilu o presuđenoj stvari (*res judicata*), ne bi bilo moguće voditi novi postupak između istih strana (*ne bis in idem*), niti o istom predmetu (*ut sit finis litium*), takva mogućnost ipak postoji u izuzetnim situacijama. Naime, kad se ispostavi da presuda ne odgovara stvarnosti i kad se njome očigledno ne postiže svrha rešavanja pravnih sporova moguće je da Sud prethodnu odluku derogira po principu - *iudicium posterior derogat priori*.⁴⁷ Dođe li pak, do takve situacije da se naknadno otkriju činjenice odlučujućeg značaja, odnosno takvog karaktera koji bi presudno delovao na izricanje presude, a koje pre izricanja presuda nisu bile poznate ni Sudu ni strankama u sporu (pod uslovom da takvo nepoznavanje nije posledica nemarnosti), moguće je pokretanje revizionog postupka. Statut Suda u odredbi člana 61. stav 4. i stav 5. propisuju da se zahtev za reviziju može postaviti u najdocnije u roku od 6 meseci otkrića ovih činjenica, odnosno zahtev se ne može podneti nakon proteka 10 godina od donošenja presude. Prema odredbi člana 61. stav 2. Statuta, "postupak za reviziju otvara se odlukom Suda kojom se izričito utvrđuje postojanje nove činjenice,

⁴⁵ Philippe Couvreur, *The International Court of Justice and the Effectiveness of International Law*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 2017, p. 72; Prava svrha postavljanja zahteva za donošenjem interpretativnih presuda od strane Međunarodnog suda pravde jeste u razjašnjavanju značenja i domašaja obavezujućeg dela presude. Prilikom tumačenja presuda, Sud je po pravilu njome vezan u granicama koje su *ad infinitum*, utvrđene kompromisom. Videti: "Request for Interpretation of the Judgment of 20 November 1950 in the Asylum Case" (Colombia v. Peru), *International Court of Justice Reports*, 1959, p. 402.; "Request for Interpretation of the Judgment of 11 June 1998 in the Case concerning the Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria" (Cameroon v. Nigeria), Preliminary Objections (Nigeria v. Cameroon), Judgment, *International Court of Justice Reports*, 1999, pp. 36-37; "Request for Interpretation of the Judgment of 15 June 1962 in the Case concerning the Temple of Preah Vihear", (Cambodia v. Thailand), Judgment, *International Court of Justice Reports*, 2013, pp. 281, etc.

⁴⁶ U novijoj praksi Međunarodnog suda čini nam se zanimljivim odvojeno mišljenje *ad hoc* sudije profesora Milenka Kreće u sporu Hrvatske protiv Srbije po pitanju primene Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida. Videti: "Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide" (Croatia v. Serbia), *International Court of Justice Reports*, 2015; "Separate Opinion of Judge Ad Hoc Kreća", Internet: <http://www.icj-cij.org/docket/files/118/18446>. Milenko Kreća, "Relationship between the International Court of Justice and the International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia in respect of the adjudication of genocide", *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 2015, vol 63, no. 3, pp. 18-39.

⁴⁷ Charles de Visscher, *Aspects Récents du Droit Procédural de la Cour internationale de Justice*, Pedone, Paris, 1966, p. 178.

uz priznanje da ona po svome karakteru čini spor podložnim obnovi“.⁴⁸ Ako pak, proceni da je to potrebno, Sud može pre otvaranja revizionog postupka, a u skladu sa odredbom iz stava 3. člana 61. Statuta tražiti izvršavanje presude. Kad to ne učini, Sud u novom postupku donosi presudu koju su stranke u obavezi da izvrše *bona fide*.

SAVETODAVNI POSTUPAK MEĐUNARODNOG SUDA PRAVDE

U određenim slučajevima gde postoje neslaganja država članica ili pojedinih organa Ujedinjenih nacija povodom određenih pitanja koja mogu da parališu rad svetske organizacije, rešenja se traže u savetodavnim mišljenjima Suda. Na osnovu člana 96. Povelje i člana 65. Statuta, Generalna skupština i Savet bezbednosti ovlašćeni su da traže savetodavno mišljenje o svakom pravnom pitanju. Zahtev mogu da učine i drugi organi Ujedinjenih nacija i specijalizovane organizacije, ako ih na to ovlasti Generalna skupština (npr. Generalna skupština je ovlastila Ekonomski i socijalni savet, Starateljski savet, Interim komitet Generalne skupštine, Komitet za reviziju presuda Administrativnog suda, kao i specijalizovane organizacije poput Međunarodne organizacije rada, Organizacije Ujedinjenih nacija

⁴⁸ Nakon političkih promena u SR Jugoslaviji - oktobra 2000. godine, došlo je do zaokreta u sporu sa Bosnom i Hercegovinom zbog povrede odredaba Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. decembra 1948. godine. U cilju stabilizacije političke situacije u regionu, SR Jugoslavija je izrazila dobru volju radi pronalaženja vansudskih rešenja spora. Usmenom izjavom datom na zapisnik ona je odustala od tužbe i tužbenih zahteva, a što je konstatovano u naredbi Suda od 10. septembra 2001. godine. Pritom, pre nego je odustala od tužbe, SR Jugoslavija je podnela zahtev za obnavljanjem postupka - 24. aprila 2001. godine, protiv presude Suda donete 11. jula 1996. godine. Polazeći od bitno izmenjene političke i pravne pozicije u odnosu na raniji period u kome je insistirala na međunarodnopravnom kontinuitetu sa SFR Jugoslavijom, SR Jugoslavija je prijemom u Ujedinjene nacije - 1. novembra 2000. godine, kao sasvim nova država, prihvatila politički i međunarodnopravni diskontinuitet sa bivšom Jugoslavijom. Na bazi iznetog stanovišta, SR Jugoslavija se u postupku pred Sudom pozvala na nemogućnost da bude strana Statuta, pa ni strana Konvencije o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida od 9. decembra 1948. godine, koja je shodno utvrđenim pravilima, otvorena samo onim članicama i nečlanicama UN koje Generalna skupština pozove na potpisivanje ili pristupanje. U revizionom zahtevu od Suda se zahtevalo da se oglasi nenadležnim. Postupak o glavnoj stvari time bi bio prekinut *ex officio*, do donošenja odluke o reviziji. Pošto je utvrdio da prijem SR Jugoslavije u članstvo Ujedinjenih nacija, ne može predstavljati „novu činjenicu“ u smislu člana 61. stav 1. Statuta, Međunarodni sud pravde odbacio je navode Srbije i Crne Gore da SR Jugoslavija nije bila strana Statuta i Konvencije, jer nije ni postojala kao država u vreme donošenja presude. Sa tom konstatacijom Sud je našao da se sve relevantne činjenice vezuju za period nakon izricanja presude od 11. aprila 1996. godine, te da iste ne mogu predstavljati pravni naslov za obnavljanje postupka. Videti: "Application for Revision of the Judgment of 11 July 1996 in the Case Concerning Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Yugoslavia)", Preliminary Objections (Yugoslavia v. Bosnia and Herzegovina), International Court of Justice filed 24 April 2001, *International Court of Justice Press Release* 2001/12, 24 April 2001.

za ishranu i poljoprivredu, Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu, Svetske zdravstvene organizaciju, Međunarodne banke za obnovu i razvoj, Međunarodne finansijske korporacije, Međunarodnog monetarnog fonda, i dr.).⁴⁹ U postupku davanja savetodavnih mišljenja, primenjuju se pravila *mutatis mutandis*, propisana za parnični postupak. Međutim, za razliku od parničnog postupka gde postoje stranke u postupku, u postupku davanja savetodavnih mišljenja, stranke *stricto sensu*, ne postoje. Uloga država, međunarodnih organizacija i organa Ujedinjenih nacija svodi se na ulogu *amicus curiae*. U postupku ne postoje striktno procesne radnje koje su jedinstvene za glavni ili kontenciozni parnični postupak.⁵⁰ Postupak se u proceduralnom smislu okončava davanjem savetodavnog mišljenja na javnoj sednici o čijem održavanju se prethodno obaveštavaju nadležni organi svetske organizacije kao i predstavnici država i međunarodnih organizacija na koje se mišljenje odnosi. Savetodavna mišljenja nemaju obavezujući karakter izuzev ako postoji sporazum stranaka kojim se prihvata

⁴⁹ Za noviju praksu Suda videti: "Judgment No.2867 of the Administrative Tribunal of the International Labour Organization upon a Complaint Filed against the International Fund for Agricultural Development (Request for Advisory Opinion) *International Court of Justice Reports* 2012, p. 10; "Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence by the Provisional Institutions of Self-Government of Kosovo", Advisory Opinion of the International Court of Justice, *International Court of Justice Reports, Summary* 2010/2, 22 July 2010, "Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory", Advisory Opinion, *International Court of Justice Reports*, 2004, pp. 189, etc; "Difference Relating to Immunity from Legal Process of a Special Rapporteur of the Commission on Human Rights", *International Court of Justice Reports*, 1999, p. 62; "Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict", *International Court of Justice Reports*, 1995, p. 228; "Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons", *International Court of Justice Reports*, 1996, p. 226; "Applicability of Article VI, Section 22, of the Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations", *International Court of Justice Reports*, 1989, p.177; "Applicability of the Obligation to Arbitrate under Section 21 of the United Nations Headquarters Agreement of 26 June 1947", *International Court of Justice Reports*, 1988, p. 3; "Application for Review of Judgment No. 333 of the United Nations Administrative Tribunal", *International Court of Justice Reports*, 1987, p. 18; "Application for Review of Judgment No. 273 of the United Nations Administrative Tribunal", *International Court of Justice Reports*, 1982, p. 325; "Interpretation of the Agreement of 25 March 1951 between the WHO and Egypt", *International Court of Justice Reports*, 1980, p. 73, etc.

⁵⁰ U savetodavnom postupku pred Međunarodnim sudom pravde nadležnost Suda se ne uslovljava slobodno izraženom voljom stranaka (*principle of consent of the parties*), budući da su savetodavna mišljenja pravno neobavezujuća, te da u postupku učestvuju organi i specijalizovane organizacije Ujedinjenih nacija. Sud sprovodi pismeni i usmeni deo postupka i primenjuje *mutatis mutandis* pravila parničnog postupka za koja po diskreciji smatra da su neophodna. Videti: Mahassen M. Aljaghoub, "The Absence of State Consent to Advisory Opinions of the International Court of Justice: Judicial and Political Restraints - Reflections on the *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, Advisory Opinion of 9 July 2004", *Arab Law Quarterly*, 2010, no. 24, pp. 206, etc.

njihova obavezna snaga.⁵¹ S obzirom da Međunarodni sud pravde uživa visok stepen autoriteta kao vrhovni pravosudni organ Ujedinjenih nacija, države, međunarodne organizacije i organi svetske organizacije ne ponašaju se u suprotnosti sa iznetim stavovima iz njegovih savetodavnih mišljenja.⁵² Ovo tim pre, što Međunarodni sud pravde prilikom davanja savetodavnih mišljenja uzima u obzir opšta pravila međunarodnog prava iz Povelje Ujedinjenih nacija, kao i ciljeve i principe u njoj sadržane.⁵³ Otud, kao i presude, savetodavna mišljenja Međunarodnog suda pravde doprinose pravilnoj interpretaciji važećeg međunarodnog prava, ali i njegovom stalnom usavršavanju i upotpunjavanju shodno dinamici promena prisutnih u međunarodnim odnosima. Uloga Međunarodnog suda pravde ne završava samim donošenjem presude o meritumu, odnosno davanjem savetodavnog mišljenja o određenom pravnom pitanju, već kada se njegove odluke sprovedu u međunarodnoj praksi i efektuiraju u unutrašnjem pravnom poretku. Konačno, na ovaj način, Međunarodni sud pravde opravdava svoje postojanje kao glavni sudski organ svetske organizacije zadužen za mirno rešavanje pravnih sporova, a što znatno utiče na održavanje međunarodnog mira i bezbednosti koji *per se*, predstavljaju prioritetne ciljeve međunarodne zajednice.⁵⁴

JAČANJE POVERENJA U MEĐUNARODNI SUD PRAVDE – ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Evolutivne promene međunarodnog prava u proteklom periodu moguće je vezati za njegovo prilagođavanje aktuelnim političkim situacijama i svetskim dešavanjima. To prilagođavanje u krajnjoj liniji bilo je u korelaciji sa povećanim po-

⁵¹ U članu 8. Konvencije o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija propisano je inter alia, da: „Ako se jave razlike između Ujedinjenih nacija s jedne strane, i člana sa druge strane, tražiće se savetodavno mišljenje o svakom pravnom pitanju saglasno članu 96. Povelje i članu 65. Statuta Međunarodnog suda pravde. Mišljenje će biti prihvaćeno kao odučujuće za strane u sporu”. *A fortiori*, obaveza poštovanja savetodavnog mišljenja ne proizilazi iz pravne prirode mišljenja Suda, već iz ugovorne odredbe. Videti: “Convention on the Privileges and Immunities of the United Nations”, *United Nations Treaty Series*, Vol. I, p. 15; Vol. 90, p. 327.

⁵² Vredno je pomeuti da je ekstenzivno tumačenje Povelje dovelo do situacije da se Međunarodni sud pravde u praksi doživljava i kao apelacioni sud. Tako, Komitet za reviziju presuda Administrativnog suda Ujedinjenih nacija može tražiti od Međunarodnog suda pravde savetodavno mišljenje koje je pravno obavezujuće za strane.

⁵³ Stephen M. Schwebel, “Relations Between the International Court of Justice and the United Nations” in Michael M. Virally (ed.), *Le Droit International au Service de la Paix, de la Justice et du Developpement*, A. Pedone, Paris, 1991, pp. 434, etc.

⁵⁴ Oliver J. Lissitzyn, *The International Court of Justice: Its Role in the Maintenance of International Peace and Security*, Carnegie Endowment for International Peace, New York, 1951, p. 18; Hersch Lauterpacht, *The Development of International Law by the International Court*, Stevens & Sons, London, 1958, pp. 5, etc.

trebama država i drugih aktera međunarodnih odnosa. Tumačenje važećih međunarodnih pravnih pravila i principa od strane Međunarodnog suda pravde imalo je u tom pogledu veoma značajno mesto. Sudeći po njegovoj jurisprudenciji, njegova uloga u rasvetljavanju i primeni međunarodnog prava vremenom je rasla kako su njegove interpretacije sve više bile povezane sa ispitivanjem različitih aspekata međunarodnog prava, unutrašnjih pravnih sistema i prava međunarodnih organizacija. Odluke Međunarodnog suda pravde u tom pogledu poslužile su kao izvestan zamajac postepenom razvoju i kodifikaciji međunarodnog prava. Od početnog nepoverenja u ovaj način mirnog rešavanja sporova, znatan deo međunarodne zajednice (pretežno male, nerazvijene ili srednje razvije zemlje nakon okončanja procesa dekolonizacije, a potom i druge države, posebno one u tranziciji po okončanju Hladnog rata), prihvatile su nadležnost Međunarodnog suda pravde u rešavanju otvorenih pravnih pitanja, odustavši od klasičnih političkih metoda preventivne diplomatije.⁵⁵ Ovaj zaključak naravno ne znači da su u doba velikih političkih kriza i međunarodnih previranja države bile spremne da prepuste rešavanje svojih sporova Međunarodnom sudu pravde. Naprotiv, po pravilu, za rešavanje tih sporova i spornih situacija diplomatija je imala prevashodnu ulogu.⁵⁶

Iz dosadašnje prakse Međunarodnog suda pravde proizilazi da je Sud bio pozvan da rešava najrazličitije pravne probleme koji bi se pojavili između država, te da je u tom pogledu davao pravno svrsishodna tumačenja pravnih sporova. Takođe, Međunarodni sud pravde odlučivao je u velikom broju slučajeva po zahtevima za davanje savetodavnih mišljenja Saveta bezbednosti ili Generalne skupštine, kao i drugih organa i specijalizovanih organizacija i agencija svetske organizacije. Savetodavna mišljenja imala su veliki uticaj ne samo na interpreta-

⁵⁵ Prema podacima prisutnim na zvaničnom sajtu Međunarodnog suda pravde, proizilazi da je pred Sud, od početka njegovog rada do 2016. godine, izneto 125 slučajeva, a ot toga 26 slučajeva se odnosilo na zahteve za dobijanje savetodavnih mišljenja. Videti Inernet: <http://www.icj-cij.org/en/contentious-cases> 28.08.2017. U periodu od 1947. do 1962. godine, 22% podnosioca zahteva pred Sudom pripadalo je zemljama u razvoju, dok je 78% pripadalo razvijenim zemljama. Od 1967. do 1984. godine, 44% podnosioca zahteva pripadalo je zemljama u razvoju, dok je 56% pripadalo razvijenim zemljama. Od 1986. do 2003. godine, 73% podnosioca zahteva pripadalo je zemljama u razvoju dok je 27% pripadalo razvijenim zemljama. Konačno, prema podacima od 2004. do 2014. godine, 85% podnosioca zahteva bile su zemlje u razvoju dok je svega 15% bilo među razvijenim zemljama. Videti: Lucia Nalbandan, "The Relevance of the International Court of Justice in International Law", University of Toronto, *The McMaster Undergraduate Journal of Law & Politics*, 2015-2016, vol. II, p. 16.

⁵⁶ U veoma spornim situacijama u međunarodnim odnosima politički metodi rešavanja sporova nisu izostavljani, već su naprotiv veoma korišćeni iako je bilo jasno da je reč o pravnim sporovima stricto sensu. U tom smislu zapažena je i pojačana uloga Saveta bezbednosti koji je zakoračio u kvazisudsku i kvazilegislativnu delatnosti. Videti: Obrad Račić, *Ujedinjene nacije između moći i prava*, Službeni glasnik, Beograd, 2010, str. 170.

cije međunarodnog prava, već i na njegov dalji progresivni razvoj. U svim tim postupcima, Međunarodni sud pravde primenjivao je važeće međunarodno pravo sadržano u konvencijama, međunarodnim običajima i opštim pravnim načelima prihvaćenim od civilizovanih naroda. Sud se nije libio i da se prilikom tumačenja pozove na pomoćne izvore za utvrđivanje pravnih pravila kao što su izvori sadržani u u sudskim odlukama i doktrini najpoznatijih stručnjaka međunarodnog prava. Iako je prema članu 38. stav 2. Statuta Međunarodni sud pravde bio u mogućnosti da odlučuje i prema načelu *ex aequo et bono*, on to nije činio čime je žalost, jurisprudencija Suda u tom pogledu ostala nepotpuna i nedorečena. Međutim, analizirajući sumarno dosadašnju praksu Međunarodnog suda pravde, može se zaključiti da je praksa i te kako bogata i raznovrsna, te da obuhvata u najvećem broju slučajeva različite oblasti i pitanja međunarodnog prava. Tako, samo radi ilustracije, a zbog ograničenosti prostora predmetne analize pomenućemo neke značajnije slučajeve iz jurisprudencije.

U oblasti koja se odnosi na materiju zabrane upotrebe sile i pretnje silom Sud je odlučivao u sporu između Velike Britanije i Albanije oko Krfskog kanala. Sud je potvrdio da je politika sile kao takva, u prošlosti bila povod za mnogobrojne zloupotrebe, te da u aktuelenim okolnostima, bez obzira na prisutnu devijaciju u međunarodnoj organizaciji ne može naći mesto u međunarodnom pravu.⁵⁷ Takođe, u slučaju koji se ticao vojnih i para-vojnih aktivnosti u, i protiv Nikaragve, Sud je potvrdio običajni karakter ovog pravila, dajući istovremeno i objašnjenja u vezi sa mogućnošću primene prava na samoodbranu.⁵⁸ Povodom davanja savetodavnog mišljenja u slučaju izraelske izgradnje zida na okupiranoj palestinskoj teritoriji, Sud je imao priliku da potvrdi svoje shvatanje o pravu na samoodbranu.⁵⁹ U najpoznatijim slučajevima koji su se ticali dekolonizacije, u slučaju Jugozapadne Afrike i Namibije, Međunarodni sud pravde podvukao je značaj principa samoopredeljenja naroda. Naime, Sud je istakao važnost ovog načela u kontekstu zaštite osnovnih ljudskih prava, što je imalo šire političke implikacije u međunarodnim odnosima.⁶⁰ Postepenim razvojem međunarodnog prava u slučaju Istočnog Timora i u slučaju pravnih posledica gradnje zida na okupiranoj palestinskoj teritoriji, Sud je priznao da “pravo naroda na samoopredeljenje proizila-

⁵⁷ “Corfu Channel Case”, *International Court of Justice Reports*, 1949, p.244.

⁵⁸ “Military and Parilitary Activities in and against Nicaragua”, *International Court of Justice Reports*, 1986, p. 14.

⁵⁹ “Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory”, Advisory Opinion, *International Court of Justice Reports*, 2004, p. 136.

⁶⁰ “South West Africa”, *International Court of Justice Reports*, 1966, p. 3; “Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia (South West Africa) Notwithstanding Security Council Resolution 276 (1970)”, Advisory Opinion, *International Court of Justice Reports*, 1971, p. 16.

zi iz Povelje i prakse Ujedinjenih nacija i da ima *erga omnes* karakter, odnosno da je “jedan od mogućih principa savremenog međunarodnog prava”.⁶¹ U najvećem broju slučajeva koji su izneti na sudsko rešavanje, Međunarodni sud pravde odlučivao je o sporovima povodom državne teritorije.

Konkretno, Sud je odlučivao o postojanju suvereniteta nad određenom oblašću, o utvrđivanju postojanja određenih međunarodnih obaveza povodom teritorija (nenarušavanja vazdušnog prostora, poštovanja prava prolaza i dr.), statusa teritorija pod međunarodnom upravom (starateljskih i nesamoupravnih teritorija, internacionalizovanih teritorija i dr.), o delimitaciji međunarodnih granica.⁶² Pored navedenih oblasti kojim se Međunarodni sud pravde bavio, valja istaći i druge koje su bile u sferi njegove pažnje a koje se odnose na pitanja državne odgovornosti za međunarodne protivpravne akte u oblasti diplomatskih i konzularnih odnosa,⁶³ prava državljanstva i prava azila,⁶⁴ prava međunarodnih ugovora,⁶⁵

⁶¹ “Case concerning East Timor”, *International Court of Justice Reports*, 1995, p. 90.

⁶² Među novijim slučajevima koji su podneti na rešavanje Međunarodnom sudu pravde videti: “Frontier Dispute” (Burkina Faso/Niger), *International Court of Justice Reports*, 2013; “Territorial and Maritime Dispute” (Nicaragua v. Colombia), *International Court of Justice Reports*, 2012; “Sovereignty over Pedra Branca/Pulau Batu Puteh, Middle Rocks and South Ledge” (Malaysia/Singapore), *International Court of Justice Reports*, 2008; “Territorial and Maritime Dispute between Nicaragua and Honduras in the Caribbean Sea” (Nicaragua v. Honduras), *International Court of Justice Reports*, 2007; “Frontier Dispute” (Benin/Niger), *International Court of Justice Reports*, 2005; “Sovereignty over Pulau Ligitan and Pulau Sipadan” (Indonesia/Malaysia), *International Court of Justice Reports*, 2002; “Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria” (Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening), *International Court of Justice Reports*, 2002; “Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain” (Qatar v. Bahrain), *International Court of Justice Reports*, 2001; “Kasikili/Sedudu Island” (Botswana/Namibia), *International Court of Justice Reports*, 1999; “Maritime Delimitation between Guinea-Bissau and Senegal” (Guinea-Bissau v. Senegal), *International Court of Justice Reports*, 1995; “Territorial Dispute” (Libyan Arab Jamahiriya/Chad), *International Court of Justice Reports*, 1994; “Land, Island and Maritime Frontier Dispute” (El Salvador/Honduras: Nicaragua intervening) *International Court of Justice Reports*, 1992; “Passage through the Great Belt” (Finland v. Denmark) *International Court of Justice Reports*, 1992; “Frontier Dispute” (Burkina Faso/Republic of Mali), *International Court of Justice Reports*, 1986., etc.

⁶³ *Exempli causa*: “United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran” (United States of America v. Iran), *International Court of Justice Reports*, 1981, p. 45; “LaGrand” (Germany v. United States of America), *International Court of Justice Reports*, 2001, pp. 508, etc; “Vienna Convention on Consular Relations” (Paraguay v. United States of America), *International Court of Justice Reports*, 1998, p. 248.

⁶⁴ *Exempli causa*: “Asylum Case” (Colombia v. Peru), *International Court of Justice Reports*, 1950, pp. 266, etc.

⁶⁵ *Exempli causa*: “Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination” (Georgia v. Russian Federation), *International Court of Justice Reports*, 2011.

prava zaštite životne sredine,⁶⁶ a koja pravna pitanja zaslužuju posebnu i iscrpnu međunarodnopravnu analizu.

DUŠKO DIMITRIJEVIĆ, Ph.D.,
Research Fellow Institute of International politics
and Economics, Belgrade

THE SEVENTH DECADE OF THE INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE OF THE UNITED NATIONS

Summary

The evolutionary changes of the International law in the aftermath of the Second World War, took place in the counterpoint of the interests of the great powers and of the less powerful part of the world, which sought to preserve the general values of humanity. Adjusting International law with these contradictions proves the dialectic of its development, which is fundamental to understanding processes and phenomena that determine its existence in the 21st century. The development of International law in the new epoch goes hand in hand with the globalization of international relations. Regardless of the extent to which International law was fragmentary and contradictory to reality, its role was not called into question, since International law is the foundation of the World Order. Although the importance of voluntaristic factors in its development is dominant, the intensive application of International law through international institutions, and especially through international justice, has immeasurable significance. In this regard, the importance of the International Court of Justice as the highest judicial instance in the United Nations system has remained enormous and its role in the peaceful settlement of disputes between states can not be denied, since this Court has certainly contributed to the correct application of International law and its harmonization with the contemporary tendencies in international relations. The work of the International Court of Justice over the past seven decades has raised a professional threshold in clarifying the essence and scope of applicable international law, as well as in revealing its deficiencies that have been successfully resolved through the codification and progressive development process. Finally, the systemic legal practice of the International Court of Justice has influenced the successive strengthening of the international community's trust in International law and the international judiciary, despite the strengthening of the quasi-judicial and quasi-legislative functions of the United Nations political organs.

⁶⁶ *Exempli causa*: "Aerial Herbicide Spraying" (Ecuador v. Colombia), *International Court of Justice Reports*, 2013.